

STAND-UPAREN OLATUA: APURRETIK APARRERA

Maite dugu maite talaiara igo, urrunetik datozen olatuei so egin eta horien etorrera lau haizetara zabaltzea: “Begira, euskal telesailen olatua!”, “Han, haitz horien atzetik, olatu euskaltzale berria!” edo “Eta hori? Ez al da hori euskara salbatzera datorren azken euskal *trap* tsunamia?”. Gure mundua irauliko duen olatuaren zain bizi gara euskaldun asko. Bada, iragarpen ikaragarri bat dugu gutxi horientzat: hemen da euskarazko *stand up*aren olatua! Edo olatuñoa, sikiera.

 LANDER ARRETXEKA BEREZIARTUA / ASIER KORTABARRIA IPARRAGIRRE

Umorezko monologo edo bakarrizketa deitu izan zaie bazterrotan. *Stand-up comedy* gisa ezagutzen da anglosferan. Gaitz gehientsuenen gisa, horrek ere Ameriketako Estatu Batuetan du jatorria. Erdaretara indarrez iritsi zen milurteko berriarekin batera, besteak beste, *Paramount Comedy* eta *El Club de la Comedia* gisakoen eskutik, eta horrek izan zuen oihartzunik Euskal Herrian ere. Baina salbuespenak salbuespen, euskarazko *stand-up* bazterreko fenomeno gisa garatu da urte luzez. Oraintsu arte.

2010. hamarkadatik aurrera, *stand-up*aren kulturak loraldi berria izan du. Sareek zein *streaming* plataformek AEB eta Ingalaterrako umoregileak haien

mugetatik kanpo ezagutarazi dituzte, eta umorea egiteko kode, molde eta ikuspuntu berriak hedatu dira mundu zabalean barrena, baita euskal oholztataraino heldu ere. Badirudi ari dela eszena bat sortzen euskara, *stand-up*a, umoregileak eta publikoa ezkontzen dituen. Baina zein da honek izan dezakeen garapena? Aterako al da hemendik taxuzko zerbait? Axola al du? Galderak erantzuteko argitasunik ez denean egin ohi denez, saia gaitezen erantzunak ondoko mahaikoaren azterketan aurkitzen. Begira dezagun Kataluniara.

SALBUESPENA ZENA, JOERA

Katalunia diogunean, Bartzelonaz ari gara (nagusiki). Izan ere, *stand-up* askorik ez zegoen tokian umore eszena

bizi eta oparoa dago orain. Eszena horretako kide da Eñaut Zuazo umoregile gasteiztarra. Euskal Herrian bakarrizketak egiteko aukerarik ez, eta Katalunian aurkitu zuen lehen aldiz eszenatoki batera igotzeko ingurune egokia.

Ingurune horiek lan txiki askoren garapenaren emaitza dira: “Duela zazpi urte ez zegoen ia bakarrizketarik, are gutxiago katalanez. Orain, ehun umoregile baino gehiago gara”. Gidoigintzan zein komedia profesionalean, Madril da estatu mailako epizentroa. Agian hori izan da Bartzelonan eszena alternatiboa sortzearen arrazoia: “Lanik ez egoteak, elkarren artean kompetentzia askorik ez egoteak, familia handi bat sortu du. Batak besterengandik ikasten du, eta elkarrekin ari gara bidea egiten”.

Ekainaren 1ean eta 29an, Donostiako Dokan egindako Karkarkar saioretako argazkiak. Jon Plazaola, Ane Lindane, Julen Portillo eta Antton Telleria.

HIRU DAMATXO

'Soterrani stand up' ikuskizuna Bartzelonan.
EÑAUT ZUAZO

Baina zein da familia horren ama hizkuntza? "Bartzelonako eszenan katalana salbuespeneko" zela dio Oye Sherman umoregileak, orain urte batzuetako giroa oroitzean. Gutxi batzuk salbuespena zen hori joera bilakatzeko determinazioarekin batu ziren arte. *Soterrani stand-up* ikuskizuna sortu zuen 2017an beste kide batzuekin, baita *L'Altre Mic* katalanezko *open mica* ere.

OPENAK IREKITZEN DU BIDEA

Open mic diogu anglosaxoiek termino hori zabaldu dutelako. Baina tira, umorezko mikrofono irekiak dira: jende berria lehen aldiz taulara igotzeko eta esperientziadunek testu berriak lehen aldiz jendaurretzeko espazioak. Bartzelonan, katalanez ari diren umoregile asko eta asko *L'Altre Mic*-eko astearretan trebatu dira. Horrelako batean igo zen lehen aldiz taula gainera Eñaut Zuazo ere. Haren kasuan, *La Llama* liburudendan antolatutakoan izan zen. Bartzelonako umorearen erreferentziatzko beste elkargune bat da: liburuak, formakuntza eta ikuskizunak biltzen dituen. Dena umoretik edo umorerako.

Ignasi Taltavull da *La Llanan* barrena aurki dezakezun horietako bat. *La Ruina* podcastaren egile gisa egin da ezagun, baina besteak beste, Modgiren *Mític* komedia espezialaren zuzendari ere bada. Katalanez grabatu den lehena da. *Openen* garrantzia azpimarratzen du Taltavullek. "Modgik bere espezialean grabatu zuen material guztia pasa da *open mic*etatik, findu arte. Tresna ezinbestekoa dira testuak eta komikoaren nortasuna lantzeko". Tresna, baita topaleku ere, Oye Shermanen arabera. "Elkargune funtzioa dute, eta kideekin

konplizitatea garatu ahala, proiektu profesionalak ere sor daitezke bertan".

Umorezko eszena landarea bada, *openak* sustraiak dira. Baina landare horrek loreak eta fruituak ere eman ditu Katalunian. Oraindik gaztelerazkoaren itzalean bada ere, geroz eta gehiago dira katalanezko umorezko proposamenak, izan podcastak, irratsaioak, ikuskizunak edo jaialdiak. Eta horrek, lehenago gaztelaniaz egingo zutenen ohiturak aldatzea ere ekarri du: besteak beste, Andres Fajngold umoregile argentinarra eta Eñaut Zuazo bera katalanez egitera ausartu izan dira.

HAU EZ DA BERRIA

Mediterraneo itsasoa ederra da, baina tokian tokiko erretrako ur freskoa txarra al da ba? Euskaraz egindako *stand-up* gisakoen bila, 2000. urteraino egin behar da atzera. *El Club de la Comedia*

eta *Paramount Comedy* erreferentzia espainiarren eraginpean, gaztetzeko oholtzak musikari eta bertsolariekin konpartitzeko aitzakia perfektua aurkitu zuen zenbaitek. Haietako bat da Jon Plazaola umoregile eta aktorea. "*Stand-up* berria zen denontzat, eta ni neuk asmatutako lege batzuei jarraiki, nire estilo propioa sortzen ahalegindu nintzen, euskaraz". Oso gutxi zirenez, arrakasta handia izan zuela gogoratzen du. 23 urte igaro dira hasiera hartatik, eta oraintsu itzuli da stand-upera *Tu Tum, Platz!* emanaldiarekin.

Antton Telleriaren *Nekatutak* tour arrakastatsuak eraman du euskarazko *stand-upa* orain arteko zapaldu gabeko lurretara. Hainbesterako ote da? Bai eta ez. Beste umoregile batzuek ere, foku gutxiagoren argipean, Euskal Herri osoko aretoak eta frontoiak jarri dituzte barrez. Idoia Torregarai eta Mirari Martiarenak osatzen duten bikoteak, besteak beste. *Bakean dagoena*, *bakean utzi* emankizuna sortu zuten 2017an, eta ia 150 aldiz eraman zuten oholtzara. *Luze edo motz* emanaldiarekin beste horrenbeste herri bisitatu dituzte. *Herri Txiki Infernu Handi*arekin lehiatzeko moduan daude. *Stand-up*aren klabeetatik gertu badaude ere, biko formatua da haiena. Hori da, Torregarairen hitzetan, arrakastaren formula: "Umore oso antzekoa erabiltzen dugu, eta elkar babestu eta gozatu egiten dugu". Bide zabaltzaile izan dira, umore moldeaz gain, gutxi entzuten diren edukiak eramaten baitituzte doazen lekura: "Batzuentzat deserosoa da bi emakume sexuaz eta aho bizarrik gabe hitz egiten entzutea".

Antton Telleria *stand-up* saioan.

BIZITZAZ UMORETIK HAUSNARTZEKO

Orain bai: Antton Telleria eta *Nekatu-tak*. Lehenago ere izan dira *stand-up show*ak euskaraz, baina tolosarrarena da nazioarteko *show* garaikideekin parekatu daitekeen lehena. Bai behintzat konparaziotik autoestimua zaurituta atera gabe. Donostiako Antzoki Zaharrean egin zuen saio bikoitzaren mila sarrerak astebetean saldu ziren. Aitor-tzen du irratian eta telebistan lan egiteak ikusgarritasuna eman diola, baina urteak zeramatzan, ezkutuan, ikasi eta prestatzen: “Nik oso serio hartu dut apustu hau, gogo handiz eta lan handia eginda. Uste dut jendeak hori apreziatu duela”. *Show*-aren azken emanaldiak grabatu egin ditu, eta laster du zabaltzeko asmoa, komedia espezial gisa.

Espainiatik datozen monologo klasikoen erreferentzietatik urruntzeko ahalegin kontzientea egin du Telleriak, topikoen bueltan osatutakoak direlakoan. “Behin *stand-up*aren bueltan murgiltzean topatu nuen hor badagoela sekulako unibertsoa, umoretik bada ere bizitzaz hausnartzeko eta gure errealtateari erreparatzeko balio duena”. Joko horretan sartzeko, ordea, ikusleak ere ahalegina egin behar du. Musikarekin egin du konparazioa: pop *estribilloak* ederrak dira, baina badaude gauza gehiago gozagarriak direnak arreta eskainiz gero.

Herriz herri eraman du *show*-a, baina horrez gain, Telleriak maiz hartzen du parte jai-gune edo gaztetxeetan gero eta gehiago antolatzen diren emanaldi kolektiboetan. Oholtza, garagardoa eta kezkak partekatzen ditu bertan azken urteotan *stand-up*ari gogor heldu dioten beste umoregile batzuekin: Maria Blanco, Julen Portillo, Ana Goitia, Iker Plazaola... Testu laburrak egiteko aukera eskaintzen dute saio horiek, baina pixkanaka, saioz saio, umoregileen arteko harreman sarea ere ari da sortzen.

DESPOTORROPEN ETA KARKARKAR

Lehenago ere aipatu ditugu *open mic* edo mikrofono irekiak. Bada, euskal hiriburu batzuetan ere badira hilabeteroko maiztasuna duten batzuk. *Ekekei Comedy Gasteizen*, *DespotorrOpen Bilbon* eta *Karkarkar Donostian*, besteak beste. Ane Lindane umoregileak sortu zuen *DespotorrOpen*, Raquel Torresekkin batera. Kezka eta arazo bera zuten biek, egon behar zutela besteek eskaintzen zizkieten bakarriketa saioen zain.

Mirari Martiarena eta Idoia Torregarai.

BATIX EZEIZA

“Normalean giro hori maskulinoa eta kasposoa da, deserosoa. Horregatik erabaki genuen guk geurea egitea. *Open* bat, feminista, gure erara egindakoa”. Bilbon antolatu den lehenengo *open-mica* da, eta Euskal Herriko bakarra emakumeak eta genero disidenten lehenesten dituen.

Horri eskerrak lortu dute “beste modu batera ausartuko ez liratekeen” emakume asko lehen aldiz oholtzara igotzea. *Open-mic*ak ezinbestekoak dira uste du: “Ez baduzu inguru informagorik, non lortuko duzu *show* bat egiteko segurtasun hori? Nola jakingo duzu zati batek grazia duen edo ez?”. Orain artean, *Despotorr* *Openen* parte hartu duten umoregile gehienek gaztelaniaz egin dute. Baina Lindanek euskaraz egiten du hasierako aurkezpena, eta ahalegintzen dira, aldiro-aldiro, euskaraz egingo duen norbait gonbidatzen.

Open mic denen artean, euskara hutsezkoa den bakarra *Karkarkar* da, berriki Donostian abiatu dena. *Stand-up* probalekua abizena darma, eta lehen bi saioetan oso ibilbide desberdineko umoregileak batu dira bertan, esperientziadunak zein hasiberriak. Eñaut Zuazo eta Beñat Iturbek, adibidez, lehen aldiz egin dute bertan *stand-upa* euskaraz. Maialen Sorzabalbere umoregileak ibilbide oparoa du *Barrexerka* taldean, baina *Karkarkar* izan du oholtzako bakarriketan estreinatzeko aitzakia. “Ez balitz halako formatuak aurkitu ditudalako, ez nukeen pauso hori nik bakarrik emango”. Egitea bezainbeste gustatzen zaio ikustea, eta hartzaile gisa oso aukera ona dela uste du. Ez da, itxuraz, hori uste duen bakarra. *Despotorr* *Open* zein *Karkarkar*-en emanaldi guztietan elkartu dira, guxtienez, ehun bat lagun.

Hori da *stand-uparen olatuñoa* deitu diogunari indarra ematen diena. Taula gainean dauden surfleri izarrak bakarrik ez, badirela antolatzaile rola hartu dutenak ere; eta garrantzitsuagoa dena, ikusle xumeak gehiagoren gosez daude. Eta orain zer? Hondartzara iritsi aurretik lehertuko da olatua apar eta txalo artean gero ahanzturan galtzeko? Edo lurreraino iritsi eta astinduko ditu telebistaren, euskalduntasunaren eta kultur programazioaren zutabeak? Auskalo. *ChatGPT*ri edo konfiantzazko tarotistari galdetu. ●

PANTAILARATZEKO LANAK

Bi norabidetako hartu-emana dute *stand-up*ak eta telebistak. Badira pantailan hasi eta oholtzara gero salto egin duten umoregileak. Eta kontrara, zuzeneko umorea egiten dutenen artean, asko aritzen dira telebistan, kamera aurrean ez bada, paper artean, gidoilari. *Stand-upa* pantailaratzeko ahaleginak ere egiten dira, eta ez da, horien bila, Netflixera jo beharrik. *Barre Libre*a saioak umorezko bakarriketa laburrak eraman zituen ETB1era, 2021eko ekainera arte. Jon Plazaola aritu zen bertan, aurkezle eta gidoilari. Pozik dago saioan izandako jendea bakarriketarako egiten ikusten duelako orain. “Batzuk aritzen ziren gure programatik pasa aurretik eta beste batzuei agian saioak berak behar zuten laguntza edo bultzada txikia eman die”.

Baina, ai: *stand-uparen* moldeak telebistara eramatea bizikleta batekin surf egiten ahalegintzea bezala da. Zer esanik ez telebista publikoa bada. Antton Telleriak bi disziplinen gazi-gozoak dastatu ditu. Dioenez, *stand-up*ak ez ditu telebista publikoak dituen baldintza eta gorabeherak, eta zuzeneko intimitasunak aukera ematen du mugak gehixeago esploratzeko. “Telebistan oso molde atsegineko umorea egin izan da, molestatuko ez duena, ez duena zalapartarik sortuko”. Iritzi bertukoa da Maialen Sorzabalbere, ETB1eko hainbat saiotako gidoilaria izan dena. Telebistan auto-zentsurarako joera gehiago dagoela dio.

Eñaut Zuazok ere frustrazioz biz du umorea telebistan egiteko aukera eskasia: “Gustatuko litzaidake etorkizunean bakarriketarako edo ikus-entzunezko edukia egin nahi dituen euskaldun batek kanpora joan beharrik ez izatea”. Baina Kataluniara begiratuta ere usaintzen da gatazka horren berri. TV3ek Zona Franca *late night*a aurkeztu zuen iaz, *stand-up*etik datorren lantaldearekin. Manel Vidal umoregilearen txiste batek Parlamenteko zenbait alderdiren haserrea eragin zuen, ordea. TV3eko zuzendaritzak Vidal kaleratzea erabaki zuen. Elkartasunez Joel Díaz aurkezleak eta gidoilari batzuek saioa utzi zuten.